

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

В. А. КОРОТКИЙ (Київ)

**70-річчя доктора історичних наук,  
професора Л. Г. Мельника**

Леонід Герасимович Мельник народився 8 квітня 1929 р. в селі Дубова, що на Уманщині, в сім'ї вчителів. Рано втратив батька, якого було репресовано 1937 р. Звільнена з роботи мати змушена була переїхати з сином в Умань до родичів. Там Леонід вступив до школи, яку закінчив (із срібною медаллю) уже після війни, 1947 р. Того ж року вступив на фі-

лософський факультет Київського університету, який закінчив 1952 р. Працював, за направленням, учителем історії і логіки в середніх школах м. Маріуполя (тоді — м. Жданов), згодом у школі м. Умані, був співробітником Уманського краєзнавчого музею. Тоді ж твердо вирішив стати істориком. 1956 р. він був зарахований до заочної аспірантури на кафедру історії СРСР історичного факультету Київського університету. Його науковим керівником став відомий вчений, професор А. О. Введенський, який прищепив молодому аспіранту нахил до вивчення соціально-економічної історії. За порадою свого керівника Мельник обрав тему з історії Помор'я XVII ст.

В грудні 1959 р. він звітував на засіданні кафедри про завершення в основному роботи над кандидатською дисертацією "Майнове і соціальне розшарування торгового населення Помор'я в XVII ст." і за клопотанням зав. кафедрою проф. Ю. Я. Білана та проф. А. О. Введенського у 1960 р. був зарахований викладачем кафедри історії СРСР. Розпочалася копітка праця над розробкою курсів з історії СРСР (періоду феодалізму), по керівництву семінарськими заняттями, над завершенням дисертації, публікаціями по її темі... Відтоді все подальше життя ювіляра тісно пов'язане з рідним факультетом та університетом. У 1960 р. він успішно захистив кандидатську дисертацію, став старшим викладачем, розпочав читати власний лекційний курс. У 1965 р. Леонід Герасимович став доцентом. Наприкінці 60-х років працював заступником декана історичного факультету Київського університету ім. Т. Г. Шевченка.

Водночас продовжував займатися улюбленою справою — науковим дослідженням. За порадою свого першого наукового опонента І. О. Гуржія обрав темою докторської дисертації історію промислового перевороту в Україні у XIX ст., а в 1970 р. був зарахований до докторантури. Через два роки плідної праці він звітував на кафедрі про завершення роботи над докторською дисертацією. У 1972 р. успішно захистив її на Вченій раді історичного факультету. З 1976 р. став професором і незабаром очолив кафедру історії України, якою керував понад 20 років — до 1996 р. Відтак розпочав читати курс історії України періоду феодалізму, курс з методології історії, методики викладання історії, підготував і прочитав понад десяток спецкурсів, зокрема з української історіографії, джерелознавства історії України, методології, з історії української державності та державницької думки. Читав (за запрошеннями) спецкурси з історії України, методології історії в багатьох університетах України — у Львівському, Чернівецькому, Ужгородському, Одеському, Донецькому, Сімферопольському, а також за кордоном: в Ягеллонському, Братиславському університетах.

За роки керівництва Л. Г. Мельника кафедра історії України стала однією з провідних кафедр гуманітарних факультетів КДУ, в галузі як методичної, так і наукової роботи. Красномовний факт: лише за останнє десятиріччя 5 викладачів стали докторами наук. За ініціативою і під керівництвом Леоніда Герасимовича викладачі кафедри, залучивши провідних вчених Інституту історії АН України, у 1990—1991 рр. опублікували вперше в країні двотомний курс лекцій "Історія України" (значна частина лекцій написана Л. Мельниковим). У двотомнику зроблено спробу вперше в нових умовах дати об'єктивно-наукове висвітлення вітчизняної історії. Цей підручник був розрахований в першу чергу на студентів-істориків університетів. Завдяки кваліфікованій допомозі і підтримці колективу кафедри та її керівника десятки й десятки молодих фахівців-істориків стали кандидатами та докторами наук, викладачами вузів країни, вченими Інституту історії України НАН України та інших наукових закладів.

Сам проф. Л. Г. Мельник підготував понад 15 кандидатів та докторів наук. Як авторитетний фахівець-історик, він був членом Вченої ради по захисту дисертацій історичного факультету Харківського університету, багато років залишається членом Вченої ради по захисту дисертацій історичного факультету Київського університету.

Беручи активну участь у навчальному процесі свого факультету й університету, проф. Л. Г. Мельник чимало років був членом Вченої ради історичного факультету, Вченої ради університету та Науково-методичної ради університету.

Л. Мельник — широко відомий вчений-історик. Свої перші наукові пошуки, як уже зазначалося, він присвятив історії Півночі Росії XVII ст. У 1959 р. московський журнал "Исторические науки" опублікував його першу наукову статтю: "К вопросу об имущественном расслоении торгового населения посада Устюга Великого в XVII в.". Наступного, 1960 р. вийшла його перша монографія "Про первісне нагромадження в Росії" (К., 1960). З середини 60-х років Л. Г. Мельник повністю присвятив себе дослідженню історії України, передусім соціально-економічної історії XVII—XIX століть. Вагомим результатом його роботи в цій галузі був вихід у світ монографії "Технічний переворот на Україні у XIX ст." (К., 1972), яка отримала схвальний відгук серед науковців як в Україні, так і за її межами (рецензія П. Риндзюньського в "Українському історичному журналі", рецензії в історичній періодиці НДР, Чехословаччини, Польщі). У 1979 р. науковий збірник, що вийшов у Москві, опублікував велику статтю Л. Г. Мельника "К вопросу о начале промышленного переворота в России (на материалах Украины)". Наприкінці 80-х років, коли в Інституті українських студій Гарвардського університету готувалася фундаментальна "Економічна історія України" за редакцією проф. І. Коропецького, Л. Мельника було запрошено взяти участь в її створенні. У цьому виданні Леоніду Герасимовичу належить розділ Х частини III — про розвиток мануфактур на Україні та поширення вільнонайманої праці в першій половині XIX ст. \*

Л. Г. Мельник — один з небагатьох дослідників, котрі займаються питаннями методології та методики викладання історії. Варті уваги його книги: "Предмет і методологія історичної науки" (К., 1977), "Розвиток наукового пізнання історії" (К., 1983) та навчальний посібник "Методика викладання історії в середній школі" (К., 1974).

Плідно працює вчений і в галузі української історіографії. З-поміж численних публікацій слід назвати "Утвердження ідеї українського національного самовизначення (кінець XVII—початок XX ст.)" (К., 1992); "Гетьман Богдан Хмельницький у вітчизняній історіографії" (К., 1997).

Останнє десятиріччя Л. Мельник досліджує переважно політичну історію України—Гетьманщини XVII—XVIII століть. З'явилася ціла низка його праць: "Боротьба за українську державність (XVII ст.)" (К., 1995); "Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації. 1669—1709 pp." (К., 1995); "Політична історія Гетьманщини XVII ст. у документах і матеріалах" (К., 1997) і фундаментальна монографія "Гетьманщина першої чверті XVII століття" (К., 1997).

Вчений працює також на ниві популяризації історичних знань. У товаристві "Знання" вийшли його брошури: "Київський університет. Короткий історичний нарис (назустріч 150-річчю з дня заснування)" (К., 1979), "Роль Києва в розвитку культурних зв'язей русского и украинского

\* Industrial Development and the Expansion of Free Labor in the Ukraine during the First Half of the Nineteenth Century // Ukrainian Economic History. Cambridge, Massachusetts, 1991.

народов (XVII-XVIII вв.)" (К., 1981); "Герої народних повстань" (К., 1990). Коли у 60—70-х роках розгорнулась робота по написанню історії міст і сіл України, Л. Мельник був заступником головного редактора і автором низки розділів однотомника "Київ. Історія міст і сіл Української РСР" (книга була тричі перевидана).

Л. Мельник — співавтор багатьох колективних наукових видань: "История Украинской ССР. Т. 3" (К., 1983); "Київський університет. 1934-1994" (К., 1984); "Нариси з історії українського національного руху" (К., 1994); "Доба Богдана Хмельницького" (К., 1995), а також один з ініціаторів видання і член редколегії серії "Пам'ятки історичної думки України". Він учасник багатьох міжнародних, всеукраїнських наукових конференцій і симпозіумів, незмінний учасник Всеукраїнських читань "Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку".

Загалом Л. Мельник опублікував близько 300 наукових та науково-методичних праць. Його багаторічна праця як педагога і науковця відзначена урядовими нагородами: Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, орденом "Знак Пошани".

У 1997 р. йому присвоєно почесне звання "Заслужений працівник народної освіти України".